

RECENZJA

Marta Sobczyńska

Lekarze jako grupa zawodowa w II Rzeczypospolitej, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, ss. 292

Autorki prezentowanej książki nie trzeba rekomendować. Elżbieta Więckowska należy do grona znanych historyków, którzy swą pasję badawczą poświęcili dziejom historii medycyny. Efektem jej dotychczasowych badań jest cykl publikacji poświęconych polityce zdrowotnej państwa, opiece sanitarno-lekarskiej oraz stanowi zdrowia społeczeństwa polskiego.

W dziejach narodu polskiego lekarze stanowili zawsze grupę zawodową, którą wśród innych warstw społecznych wyróżniało wykształcenie i charakter wykonywanej pracy. Jako grupa zawodowa, lekarze postrzegani byli wśród warstw społecznych jako inteligencja, a zawód lekarza od zawsze cieszył się wysokim prestiżem. Przemiany wśród tej grupy zawodowej szczególnie widoczne były w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Wskutek postępu medycyny, modernizacji i upowszechnienia leczenia uspołecznionego wzrastała zarówno specjalizacja jak i profesjonalizacja zawodów medycznych. Celem niniejszej książki, poza ukazaniem transformacji grupy zawodowej lekarzy, było także: pokazanie zmian, jakim ulegała medycyna w odrodzonej Polsce, ustalenie miejsca medycyny w polityce państwa polskiego, określenie tożsamości lekarzy w obliczu postępującej etatyzacji wolnego dotąd zawodu lekarskiego oraz analiza procesu rozwarstwienia się środowiska lekarskiego.

Najnowsza publikacja książkowa Elżbiety Więckowskiej jest syntezą ukazującą w sposób całościowy sprawy zawodowe praktykujących lekarzy i dentystów w II Rzeczypospolitej. Zadanie, jakiego podjęła się autorka nie było łatwe. Wnikliwa charakterystyka grupy zawodowej lekarzy była możliwa jedynie w powiązaniu z całą złożonością realiów II Rzeczypospolitej. W konsekwencji autorka zmuszona była do uwzględnie-

nia szerokiego kręgu zagadnień stanowiących często przedmiot odrębnych analiz historycznych.

Autorka zgromadziła możliwie kompletny materiał źródłowy. Wykorzystała archiwalia z Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowego w Gdańsku, Krakowie i Rzeszowie oraz Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie. Sięgnęła też do innych równie ważnych i ciekawych źródeł, jak: ustawy, rozporządzenia, okólniki, sprawozdania, informatory i kalendarze. Nie zabrakło również czasopism i bogatej literatury. Wszystko to podnosi wartość pracy, a wysiłek heurystyczny autorki budzi ogromny szacunek.

Połączony w ten sposób różnorodny materiał źródłowy pozwolił nakreślić panoramę środowiska lekarskiego w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Uzyskany obraz rozwarstwionej grupy zawodowej lekarzy, często podzielonej, można traktować jako efekt trudnych problemów społecznych II Rzeczypospolitej.

Autorka dba o formę swojego wykładu. Książkę cechuje zwarta konstrukcja, a poszczególne problemy zamknięte zostały w odrębnych podrozdziałach. Mimo bogactwa źródeł i opracowań książka napisana jest językiem prostym, zrozumiałym dla przeciętnego czytelnika, a tym bardziej dla osób, które miały cokolwiek do czynienia z historią medycyny.

Charakterystykę środowiska lekarskiego autorka rozpoczyna w rozdziale I od nakreślenia sytuacji, w jakiej znaleźli się lekarze żyjący na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku. W opinii Elżbiety Więckowskiej proces rozwarstwiania środowiska lekarskiego rozpoczął się pod koniec XIX wieku, gdyż już wtedy wśród lekarzy można było wskazać lekarzy najemnych i lekarzy wolno praktykujących. Wprowadzenie zaś obo-

wiązkowych ubezpieczeń społecznych, najpierw w zaborze pruskim, a potem austriackim, spowodowało wyodrębnienie się grupy lekarzy zatrudnionych na etacie przez kasy chorych. Przedstawiając polskie środowisko lekarskie rozproszone w trzech zaborach, autorka podkreśla, że już u schyłku okresu porozbiorowego należy mówić o istnieniu trzech różnych środowisk lekarskich, których unifikacja stała się poważnym wyzwaniem dla władz odrodzonej Polski.

Wraz z odzyskaniem niepodległości państwo polskie stanęło przed poważnymi problemami społecznymi: szerzeniem się chorób zakaźnych, złymi warunkami sanitarnymi i złym stanem zdrowia ogółu ludności. Państwo polskie musiało zająć się zorganizowaniem służby zdrowia. Prowadzona przez państwo polityka zdrowotna spowodowała wzrost zapotrzebowania na lekarzy i dentystów. Według danych statystycznych, którymi posługuje się autorka książki, w okresie dwudziestolecia międzywojennego liczba lekarzy w Polsce znacznie zwiększyła się. Czytelnicy zapoznają się z liczbą i rozmieszczeniem lekarzy według następujących kryteriów: terytorium, płeć, wiek, narodowość i wyznanie.

Okazałe wypada charakterystyka wybranych wskaźników dostępu do świadczeń lekarsko-medycznych i lekarsko-dentystycznych w poszczególnych województwach. Ukazany też został stan zaopatrzenia ludności w podstawową i specjalistyczną pomoc lekarską i lekarsko-dentystyczną według podziału administracyjnego. W świetle licznych analiz okazało się, że w okresie dwudziestolecia międzywojennego nastąpił wzrost dostępności do opieki lekarskiej mieszkańców we wszystkich województwach naszego kraju.

Istotną rolę w procesie reorganizacji służby zdrowia miało przygotowanie zawodowe lekarzy. Określono podstawy prawne wykonywania praktyki lekarskiej i lekarsko-dentystycznej, egzekwowano obowiązek odbycia rocznej praktyki szpitalnej przez lekarzy stażystów. Wprawdzie coraz głośniej mówiono o wprowadzeniu obowiązkowego kształcenia podyplomowego oraz o określeniu zasad uzyskiwania przez lekarzy tytułu specjalisty w danej dziedzinie medycyny, to jednak nie udało się tego osiągnąć.

Elżbieta Więckowska udowodniła, że w okresie międzywojennym nastąpił rozwój wielu form lecznictwa uspołecznionego. Stopniowo zanikała praktyka prywatna, a podstawowym źródłem utrzymania lekarzy stała się praca najemna. Postępująca etatyzacja, a wraz z nią tworzenie organizacji zawodowych spowodowały, że zawód lekarza przestał być wolnym zawodem jednocześnie

warunki bytowe lekarzy znacznie pogorszyły się. Lekarz pracujący na etacie zarabiał mniej niż wówczas, gdy prowadził wolną praktykę. Wśród lekarzy coraz częściej można było spotkać tzw. lekarzy bezrobotnych. Jak wynika z rozważań autorki, pauperyzacja lekarzy związana była z kryzysem ekonomicznym, który dotknął nasz kraj u schyłku lat dwudziestych XX wieku oraz z brakiem odpowiedniej infrastruktury medycznej w postaci szpitali, przychodni i ambulatoriów. W konsekwencji lekarze zmuszeni byli podejmować pracę na co najmniej dwóch etatach. Za trudną sytuację bytową polscy lekarze obwiniali lekarzy narodowości żydowskiej, którzy stanowili dużą grupę liczebną w całej grupie zawodowej. Opowiadano się za ograniczeniem napływu Żydów do zawodu lekarskiego poprzez utrudnienie im dostępu do kształcenia medycznego. Widać więc, że szerzący się antysemityzm dotknął także i środowisko lekarskie.

Autorka w swoich rozważaniach nie pominęła tak istotnych zagadnień jak zagadnienie ruchu zawodowego w środowisku lekarskim. Ochrona interesów zawodowych i materialnych była dla lekarzy bardzo istotna. Wraz z rozwojem lecznictwa uspołecznionego lekarze zatrudnieni w kasach chorych zaczęli tworzyć zrzeszenia zawodowe. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem Wandy Więckowskiej, że największe znaczenie dla integracji środowiska lekarskiego miał działający od 1919 roku Związek Lekarzy Państwa Polskiego. Generalnie należy jednak przyjąć, że ruch zawodowy w środowisku lekarskim i lekarsko-dentystycznym był bardzo rozdrobniony. O braku konsolidacji ruchu zawodowego lekarzy świadczy również istnienie licznych organizacji i zrzeszeń zawodowych lekarzy. Istotne jest również to, że w II Rzeczypospolitej środowisko lekarskie zostało wzmocnione poprzez utworzenie samorządu, jakim było powołanie izb lekarskich. Celem izb było uporządkowanie spraw dotyczących zawodu lekarskiego, uregulowanie stosunków między lekarzami a pacjentami oraz określenie obowiązków lekarza wobec społeczeństwa. Izby nie odegrały jednak istotnej roli w integracji środowiska lekarsko-dentystycznego.

W omawianej książce nie zabrakło miejsca na problemy związane z tworzeniem kodeksu deontologii lekarskiej. Od lekarzy zaczęto wymagać nie tylko fachowych umiejętności zawodowych, ale także etycznego postępowania.

Książka podzielona została na 7 rozdziałów, które w sposób wnikliwy i logiczny przedstawiają omawiane problemy. Całość uzupełniają wykonane z wielką starannością tabele, mapy oraz aneksy.

Oryginalność ocen, wszechstronność zagadnień i obiektywizm prof. Więckowskiej każą nam traktować omawianą książkę jako poważne osiągnięcie z zakresu historii medycyny. Jej autorce należy wyrazić wdzięczność za poniesiony trud badawczy i życzyć kolejnych znakomitych publikacji książkowych, dzięki którym można będzie zrozu-

mieć złożone problemy służby zdrowia i środowiska lekarskiego w naszym kraju.

Marta Sobczyńska
Rzeszów